

DRUŠTVENI I POLITIČKI ZNAČAJ 'ASABIYYE

'Asabiyya je centralni pojam Ibn Haldunove nauke o društvu. Mada se ova riječ pominje i prije Ibn Halduna, naročito u Bibliji i Qur'anu, ipak je svoje pravo teorijsko utemeljenje dobila s Ibn Haldunovim djelom. Zato nije slučajno što se učenje o 'asabiyyi ubraja među najznačajnije Ibn Haldunove doprinose nauci o društvu.¹

Nije slučajno što niz pojmova kojim operira Ibn Haldun još izaziva nesuglasice i nesporazume. Ibn Haldunov jezik je osebujan. Nizu pojmova davao je potpuno nova značenja. Među pojmove ove cesre na prvo mjesto dolaze 'umran i 'asabiyya.

Osnovna pojava koja karakteriše nomade, tj. fenomen koji čini okosnicu nomadskog života jeste asabiyya. Srećemo je u svim fazama razvitka ljudskog društva, a njeno značenje je veće u nomadskim zajednicama nego u državi i civilizaciji.

Ovaj se pojam još različito interpretira. Srećemo ga u prijevodu kao duh tijela, Volksgeist, solidarnost, group feeling, Partailgeist itd. Drugi ga tumače kao Ibn Haldunov izraz za krvnu vezu, a i za identifikaciju zajednica utemeljenih na krvnoj vezi. Zanimljivo je kako de Slane² problem prijevoda ovog zaista složenog pojma rješava na taj način što ga zavisno od konteksta različito i prevodi. Tako je 'asabiyya u njega čas l'esprit de corps, čas familija, bande d'amis, corps de partisans, une peuple anime, sympathie, confraternite de sentiment, patriotisme, l'esprit de tribu, a čas kao nacionalni duh ili nacionalna snaga. Ovim de Slane nije uspio da razriješi pitanje 'asabiyye, jer za svaki od pomenutih izraza u arapskom jeziku postoji pogodan i adekvatan termin kao što su na primjer ahlu al-bait (familija), ahl annasab (rod), ši'a (partizani) itd.

Nije slučajno što savremenim istraživačima upravo ovaj problem zadaje izvanredan trud. Pogledamo li na primjer profilaciju načela grupiranja koju je dao B. Malinovski uočićemo da se 'asabiyya u tu mrežu ne može uklopiti.³ Na drugoj pak strani, kada je isključivo riječ o 'asabiyyi apsolutizira se psihološki sadržaj a gotovo potpuno zanemarivanje njene društvene i poli-

¹ Sati al-Husari, *Dirasat an Muqaddima Ibn Haldun, al-matba a al ma'arifa bi Misri*, Kairo 1967., str. 232.

² *Prolegomenes d'Ibn Khaldoun*, prevod Mac Guckin de Slane, Paris 1863—1868.

³ B. Malinovski, *Naučna teorija kulture*, Beograd 1970, str. 98.

tičke dimenzije. Tako Bouthoul, mada tvrdi da je 'asabiyya »kamen temeljac cjelokupne Ibn Haldunove filozofije«⁴ zaključuje »Cette philosophie de l'esprit de corps est une philosophie de la solidarite«.⁵ Taj kvalitet, prema Bouthoulu, determinira intenzitet integracije grupe, a ne vidi se nikako da je 'asabiyya, pored ostalog, i sama grupa kao takva. U njemačkoj literaturi najčešće se 'asabiyya, prevodi i tumači kao Stammesgefühl, Nationalbewusstsein, Vaterlandsliebe, Gemmeinsinn, Korpgeist itd.⁶

Ni Hitijeva odredba 'asabiyye ne pogađa njen pravi društveni i politički značaj. On kaže da 'asabiyya »... podrazumijeva bezuslovnu privrženost članova roda i općenito, odgovara patriotizmu vatrenog šovinističkog tipa«. I dalje, »Nesocijalne i individualne crte asabiyye nikada nisu bile izbrisane iz arapskog karaktera, pa su se i poslije pojave Islama dalje razvijale i ostale odlučujući faktori koji su doveli do raspadanja i konačne propasti raznih islamskih država.«⁷

Čini nam se da nijedan od predloženih prijevoda a niti interpretacija zasnovanih na takvim prijevodima ne mogu adekvatno izraziti onaj smisao, značaj i sadržaj pojma 'asabiyye koji je izveden u Ibn Haldunovoj Mukad-dimi.

Očito je, dakle, da problem nije samo terminologija pojma već i sadržaj. Ibn Haldun ovaj pojam upotrebljava u nekoliko značenja i oblika ali se iz svih njih može izvesti jedinstven smisao. Istinu pojma 'asabiyya moguće je dohvatiti tek onda kada prijeđemo analitički postupak i kada imamo u vidu Ibn Haldunovo djelo u cjelini. Iz pojedinih dijelova, pa i iz onih poglavlja koja isključivo govore o 'asabiyyi, ako se uzmu izolovano, nećemo dospjeti do pravog i potpunog razumijevanja ovog pojma, te tako nećemo moći shvatiti ni njegov društveni i politički značaj.

Ovdje polazimo od pretpostavke da je 'asabiyya oblik društvene veze s naročito ispoljenom solidarnošću i privlačnošću zajednice. 'Asabiyya je, naime, oblik zajedništva supstancijalnog jedinstva. Takvo čvrsto osjećanje društvene vezanosti karakteristično je više za nomade i to je pretpostavka nomadskog načina grupiranja. Samo plemena koja su vezana asabiyyom mogu opstati u pustinji i sirovim uslovima života. 'Asabiyya se tako pojavljuje kao integracioni princip. Ona je po sebi snažan i vrlo značajan politički činilac, jer ima izvanredno veliku restriktivnu moć. Zlo, kao i dobro, kaže Ibn Haldun, utemeljeni su u čovjekovoj prirodi. Zlo vodi agresiji i nasilju. I kada ne bi postojale snage koje bi sprečavale to zlo, ljudski rod bi propao. Civilizacija zato ima vladara i institucije vlasti radi sprečavanja unutrašnjih sukoba, nasilja i nepravdi, a armiju i miliciju, te zidove i utvrđenja za odbranu od spoljnog neprijatelja. Međutim, unutar plemena nasilje sprečavaju poglavice, ali mnogo značajniji faktor otklanjanja međusobnih sukoba jeste upravo 'asabiyya. Tako je i njihova odbrana od spoljnog neprijatelja efikasna samo ako je 'asabiyya snažna.

Ibn Haldun smatra da je početak i izvoriste 'asabiyye u krvnoj vezi, te da ona vremenom poprira i druge oblike. Ova karakteristika vodi ka jedin-

⁴ G. Bouthoul, Ibn Khaldoun — sa philosophie sociale, Paris, 1930, str. 61.

⁵ Isto, str. 62.

⁶ E. I. J. Sosenthal, Ibn Khaldun's Gedanken über den Staat, Ein Beitrag zur Geschichte mittelalterlichen Staatslehre, München-Berlin 1932, Verlag von R. Oldenburg, str. 1.

⁷ Filip Hiti, Istorija Arapa, Veselin Masleša, Sarajevo, 1967, str. 41.

stvu i vezi među ljudima. Snaga 'asabiyye najviše zavisi od bliskosti rodbinske veze. Docnije ćemo vidjeti da se ovo jedinstvo dograđuje na različitim interesima kojima smjeraju plemena.

'Asabiyya kao oblik veze ima u sebi i nešto više od puke međusobne povezanosti i upućenosti ljudi jednih na druge. Gubitak jednog člana zajednice gubitak je čitave zajednice. To Ibn Haldun potkrepljuje tekstom iz Qur'ana koji govori o Jusufu i njegovoj braći. Braća kažu: »Ako ga pojede vuk (Jusufa, prim. H. S.) a mi smo jedna 'asabiyya, dakle, mi smo na gubitku.«⁸ To znači da je svako neprijateljstvo prema pojedincu ili ugrožavanje pojedinca neprijateljstvo prema zajednici i ugrožavanje same zajednice.⁹ Takvo osjećanje usađeno je u svakom članu i ono upravo proizilazi iz bitnog jedinstva pripadnika zajednice. To ujedno pokazuje da se pojam 'asabiyye ne iscrpljuje samo u osjećanju pripadništva, što je u stvari samo jedna od strana ovog fenomena.

Nomadske zajednice su utemeljene na krvnoj vezi, pa je stoga i normalno da Ibn Haldun smatra da »'asabiyya proizilazi iz krvnih odnosa ili nečega što odgovara krvnim vezama«. Pogrešne interpretacije ovog dijela teksta proizilaze iz nedosljednog i netačnog prijevoda naročito rečenice: *fi inna al-'asabiyya innama tatakun min al-iltihami bil-nasabi aw fi ma'anahu*. Franc Rosenthal ovaj dio prevodi: »Group feeling results only (spac. H. S.) from blood relationship or something corresponding to it«. Prvo, u Ibn Haldunovom originalnom tekstu ne nalazi se riječ *samo* (*only*) koju Rosenthal ubacuje i time bitno mijenja smisao Ibn Haldunove rečenice. Da je ta riječ suvišna ne ukazuje samo Ibn Haldunov tekst već i drugi dio rečenice u Rosenthalovom prijevodu. Jer, ako u prvom dijelu rečenice kaže da »'asabiyya rezultira samo iz krvnih veza« onda u drugom dijelu ne može stajati formulacija »ili iz još nečeg sličnog tome«. Očito je da je ovakav prijevod i logički i gramatički netačan. Iz ove rečenice se dalje potpuno jasno vidi da Ibn Haldun dopušta mogućnost da 'asabiyya može nastati i na drugim osnovama a ne samo na krvnoj vezi. No, o tome poslije.

Krvna veza je prirodna karakteristika. Član grupe osjeća stid ukoliko je jedan srodnik izvrgnut teškoćama i želi da interveniše i uništi onoga koji čini nepravdu prema pripadniku njegove grupe. To je prirodni nagon koji postoji u čovjeku od pamtivjeka. U tom osjećanju je garancija opstanka zajednice. 'Asabiyya tako postaje osnovni elemenat nomadskog načina života. Ona, naime, u sebi sabire sve one činioce neophodne za egzistenciju takvog oblika zajedništva.

Međutim, treba imati u vidu da prema Ibn Haldunu ovoj kategoriji odnosa pripadaju i odnosi klijenata i gospodara, tj. osjećanje privrženosti klijenta prema gospodaru i obratno.

Za učvršćivanje jedinstva značajno je njegovanje genealogije — tradicije koja se oslanja na lozu prethodnika. Čistotu loze moguće je sačuvati samo u nomadskim uslovima, jer sjedilački život ne može izbjeći miješanje sa strancima što na kraju dovodi do zaboravljanja genealogije i slabljenja 'asabiyye.¹⁰

⁸ Qur'an, 12, 14.

⁹ Ibn Haldun, Muqaddima, Maktaba al-madrasati wa daru kuttabi al-Lubnani, Bejrut 1967., str. 224.

¹⁰ Muqaddima, str. 228.

Čistota jednog roda, plemena ili porodice je za trajniju egzistenciju, tj. za efikasnije otpore unutrašnjim i spoljašnjim neprijateljima. Drukčije rečeno, pleme koje je nepomiješano, kompaktnije je, a spona koje vežu njegove članove mnogo su čvršće. Što je jedna grupacija dalje u pustinji, odnosno što je udaljenija od civilizacije to ima veću šansu da se duže i održi. To jedinstvo se može očuvati i sjedinjavanjem plemena koja imaju zajedničke pretke. Tek povezivanje sa strancima narušava i čistotu i kompaktnost plemena i njegove loze. Osjećanje takve pripadnosti čuva se prenošenjem tradicije s koljena na koljeno, poznavanjem loze i predaka, pa zato Ibn Haldun i navodi Umarove riječi: »Uči genealogiju da ne budeš kao Nabatejci iz Mesopotamije. Kada nekog od njih upitaju o njegovom porijeklu on kaže: iz tog i tog sela.«¹¹ Unutar plemena postoji još čitav niz veza koje se takođe nazivaju 'asabiyyama¹² kao što su odnosi unutar porodice, porodice, sinova jednog oca, te tako vezani u manjim 'asabiyyama učestvuju u većoj.

Titularni poglavica roda je šejh. Njegova vlast zasnovana je na autoritetu koji ima više moralno-društveni a manje politički karakter. On je u stvari jedan od starijih ljudi plemena koji životnim iskustvom, hrabrošću i mudročću, velikodušnošću uliva povjerenje članovima roda, od kojih je zbog toga općeprihvaćen i priznat. Vlast šejha ograničena je ri'asom, tj. plemenskim vijećem sastavljenim od starješina pojedinih porodica. Šejh se mora konsultovati s članovima savjeta u vojnim, sudskim i sličnim pitanjima. Vrijeme trajanja njegove vlasti zavisi od stava elektivnog tijela. On je prvi među jednakim.¹³

Rukovodstvo jednog ili više ujedinjenih plemena zasniva svoju vlast na sili. Rukovodstvo plemena ili saveza plemena ne sačinjavaju poglavari pojedinih plemena na osnovu pariteta, već tim grupacijama rukovode članovi one grupe koja ima najjaču 'asabiyyu, tako da su druge grupe prisiljene da uvažavaju tu vlast. Snaga 'asabiyye nije u brojnosti već u čvrstini unutrašnje veze. Zato Ibn Haldun ističe da su malobrojna (ali kompaktnija) plemena pobjeđivala svoje brojno nadmoćnije protivnike. Tako i pri ujedinjenju više plemena u širu zajednicu vodstvo pripada onome ko ima najjaču 'asabiyyu.

Dakle, vlast se uspostavlja samo putem sile, a i silu može realizovati isključivo jaka 'asabiyya. Rukovođenje nužno proizilazi iz 'asabiyye koja je superiornija od bilo koje grupne 'asabiyye u sklopu saveza. Interesantno je da Ibn Haldun otkriva suštinu nastanka vlasti na jednom području koje, na izgled, nema nikakve veze s nastankom privatne svojine. Tek pošto je uspostavilo vlast pomoću snažne 'asabiyye, jedno pleme ima sve uslove da prigrabi sebi više dobara i počne stvarati moć koja će te privilegije i već stečenu svojinu sve više učvršćivati. Za jačinu 'asabiyye značajna su već stečena dobra koja kompletiraju njenu snagu. Ovdje se već ukazuju korijeni države i državnog aparata, jer će se docnije vidjeti da su 'asabiyya i ri'asa njena dva osnovna **konstituensa**. Dalji prestiž 'asabiyye, koja je u fazi okupljanja plemena i okrupnjavanja, vezan je za svojinu. Najjača 'asabiyya je i najsuperiornija i kadra je da o d u z m e ono što je u rukama drugih.¹⁴

¹¹ Isto, str. 230.

¹² Isto, str. 231.

¹³ F. Hitl, citirano djelo, str. 42.

¹⁴ Muqaddima, str. 234.

Konačni cilj 'asabiyye je kraljevska vlast.¹⁵ Kraljevska vlast je već oformljena superiornost i nadmoćnost plemena s najjačom 'asabiyyom, tj. s onim plemenom ili skupinom koje je postiglo najčvršću integraciju svojih članova. Prije stvaranja države vlast je imala više kolektivni karakter čiji je osnovni nosilac bila ri'asa. Za razliku od ri'ase osnovna karakteristika kraljevstva je prinuda, nasilje, superiornost. Ako u jednom plemenu postoji više porodica, 'asabiyya, nužno je da jedna od 'asabiyya bude izrazito najjača i postane najveća da bi mogla potčiniti ostale, najbliže a zatim i one udaljenije.

Pri analizi organizacije i stvaranja vlasti Ibn Haldun posebnu pažnju posvećuje principu sile. Nema ugovora, ideja države čak nije ni od Boga data, već je ona samo rezultat supremacije jednih ljudi i grupa nad drugim.

Mada je 'asabiyya najbitnija pojava pretcivilizacijskog odnosno preddržavnog perioda ona ne iščezava stvaranjem kraljevstva odnosno države. U novoj situaciji ona se samo transformiše i odnosi na nove grupne veze, odnosno veze unutar pojedinih struktura u državi.

Te nove veze mogu biti zasnovane na određenim zajedničkim interesima, a da uporedo s njima postoje i one veze koje imaju izrazito karakter krvnog srodstva. Stoga smatramo da se ovaj Ibn Haldunov stav mora tumačiti tako da je 'asabiyya karakteristična za društvo u cjelini bilo ono nomadsko ili civilizovano s tim što u različitim okolnostima poprima različite oblike i snagu. Svako jednoznačno prevođenje i tumačenje ovog pojma vodi simplifikaciji koja nikako ne doprinosi boljem razjašnjenju ove značajne kategorije. Kreirati se samo na psihološkom, etnološkom ili pak samo na sociološkom planu analize ovog pojma značilo bi unaprijed se opredijeliti za poteškoće koje u rezultatu dovode samo do nepotrebnih zabluda. Nužno je, dakle, i 'asabiyyu kao i većinu ostalih Ibn Haldunovih kategorija posmatrati cjelovito, jer je ona izrazito kompleksna pojava.

Saznanja o nomadskom načinu života do kojih je došao Ibn Haldun, nisu mogla biti oformljena bez stvarnih doživljaja i iskustava o nomadskom mediju. On je pomno proučavao plemena, prodornim pogledom posmatrao njihove običaje, institucije, način života. Stoga su razmatranja o nomadima puna plastičnosti, živosti, pa čak imaju i izvjesnu literarnu ljepotu. Najčešće dodire Ibn Haldun je imao s berberskim plemenima. Čak je bio i vrlo rado priman i cijenjen u toj sredini. Otuda njegova razmatranja, teze i zaključci imaju ne samo sociološki već i antropološko-kulturološki značaj. Naime, tokom razgovora, boravaka i mnogobrojnih kontakata s tim plemenima prikupljao je građu kojom je naprosto nabijeno njegovo djelo. Zato al-Husari s pravom konstatuje: »Bez sumnje je da je ono što je napisano (u Ibn Haldunovom djelu, prim. H. S.) o povijesti Magriba općenito i o nomadskom društvu posebno bilo rezultat informacija i podataka koje je prikupio tokom dugotrajnih prijateljevanja s arapskim i berberskim plemenima.«¹⁶

Gerhard Gezeman smatra da je »najveći neprijatelj plemenskih formacija državna i kraljevska vlast, i tuđa i sopstvena.«¹⁷ Na prvi pogled reklo bi se da Ibn Haldun tako ne misli, jer smatra da logika razvitka plemena dovodi do kraljevske vlasti i stvaranja države. Međutim, ako se to dublje promisli onda je upravo u državnoj vlasti i kraljevskom autoritetu negacija plemenskih

¹⁵ Isto, str. 244.

¹⁶ al-Husari, citirano djelo, str. 61.

¹⁷ Gerhard Gezeman, *Cojstvo i junaštvo starih Crnogoraca*, Cetinje 1968, str. 48.

veza i nestanak prave 'asabiyye. U Mukaddimi je jasno pokazano kako državna vlast pretvara plemenskog poglavicu u dinastijskog činovnika, kako državni sistem od sapiemenika stvara podanika. Kraljevska vlast je za Ibn Halduna završetak plemenskog uređenja. Ovdje nije uzeta država kao neprijatelj već kao zakonit završetak razvitka plemenskih zajednica.

Mnoga nomadska plemena su toliko duboko zašla u pustinju da do njih i ne dopire nikakva kraljevska vlast. Oni u stvari žive na marginama države. Njihov odnos prema vladaru, dinastiji i dvoru najčešće se sastoji u tome da pomažu pri dinastičkim borbama, izvlačeći na taj način i određenu korist i privilegije za sebe. Oni su takođe značajan faktor i u otporu spram državnih vanjskih neprijatelja.

Pri ujedinjavanju u savez svako pleme nosi u sebi krvnu jezgru predaka, ali oko nje se grupišu i pridošlice različitog porijekla, koji predanja o porijeklu plemena prihvataju kao svoja i tako se utapaju u novu zajednicu. Kada se stvori savez plemena, on stvarno čini krvnu zajednicu ali kvalitativno drukčiju od prethodne.

Pored značaja koji 'asabiyya ima kao rodbinska, odnosno kao krvna veza, Ibn Haldun je smatra i sponom koja sjedinjuje sve Arape u jednu zajednicu pa upotrebljava, pored pojma plemenska i kategoriju arapska 'asabiyya, podrazumijevajući pod tim sve Arape. Dakle, ovdje se 'asabiyya transformirala u pojam narodnosne grupe.¹⁸ Koliko je 'asabiyya politički značajna govori i činjenica da ugled i nobilitet mogu imati samo oni koji učestvuju u vladajućoj 'asabiyyi, tj. pripadnici vladajućeg plemena i dinastije, dok ostali taj nobilitet nemaju ili ga imaju samo u metaforičkom i figurativnom smislu. Tek potpunije razumijevanje tog heroičkog perioda omogućuje nam da bolje spoznamo suštinu društvenih spona. Agonistički tip odnosa, a takvi su u gotovo svim plemenskim uređenjima, priznaje prvenstvo samo najjačoj 'asabiyyi i onima koji svoju poziciju mogu zasnovati na slavi predaka.

Individualni kvaliteti su ono čime se stiče prestiž. Otuda proizlaze i surovost i uzdržanost, pa i određena etika. S plemenom pojedinac doživljava identifikaciju. Prestiž zajedničkog pretka stvara u 'asabiyyi još veći osjećaj potrebe za saradnjom i međusobnim pomaganjem. 'Asabiyya je uistinu snagnija i veća ukoliko je veći prestiž prethodnika. Ako toga prestiža nema, on se najčešće izmišlja. Jer, od kulta pretka koji nomadi ljubomorno čuvaju, do preuveličavanja i izmišljanja nije daleko. Oni znaju da su prestiž i nobilitet čvrsto etablirani u onih koji imaju čuvene pretke, i da su oni rezultat tog zajedničkog pretka. Izolirani građanin osiromašen je za jedno takvo osjećanje.

Kuća ili »kućici«, kako se u nekim našim krajevima (Crna Gora) zove, postiže se samo pomoću 'asabiyye. Ova vrsta plemstva nestaje kada nestane 'asabiyya čiji je grobar sjedilački način života. Kada nestane 'asabiyya, nestaju, dakle, i te karakteristike, a ako postoje, kaže Ibn Haldun postoje samo kao iluzije. Mnogi stanovnici gradova koji vode svoje porijeklo od plemenitih Arapa imaju ove iluzije.¹⁹ Uzmimo primjer koji Ibn Haldun iscrpno navodi. Ova vrsta iluzija je, kaže on, naročito vidljiva kod Jevreja. »Oni se i danas pozivaju na pretke i proroke, ali uzalud, jer njihova 'asabiyya je davno iščezla.

¹⁸ Muqaddima, str. 49–50.

¹⁹ Muqaddima, str. 235–236.

Mada su oni ostali Jevreji i imaju niz zajedničkih osobina, ipak su izgubili 'asabiyyu«. Šta je 'asabiyya u ovom slučaju? Čini nam se da je u ovom slučaju shvaćena u smislu superiornosti nad ostalim plemenima ili narodima i u značenju najviše moguće integriranosti u zajednicu koju su Jevreji izgubili. Nemaju više junaka, čudotvoraca, profeta, rasuti su po čitavom svijetu, naselili su gradove, izolovani su jedni od drugih te su tako izgubili zajedničku supstanciju koja ih je nekada čvrsto vezivala.

Kada je riječ o tome koja struktura u gradu ima najveći prestiž, onda Ibn Haldun parafrazira Ibn Rušda i tvrdi da taj mislilac nije dobro shvatio pojam 'asabiyye, jer je smatrao da prestiž pripada najstarijim stanovnicima grada ili države.²⁰ Ibn Rušd nije vidio da prestiž pripada najjačoj 'asabiyyi, a nije to mogao ni vidjeti, kaže Ibn Haldun, jer je rastao u okolnostima (u Španiji) gdje 'asabiyya u njegovo vrijeme nije imala gotovo nikakvu ulogu.

'Asabiyya se tako provlači kao fina nit čak i u sjedilačkom načinu života. Jer, nobilitet stižu šticićeni i sljedbenici samo pomoću svog zaštitnika, a on pak svoju snagu temelji na snažnoj 'asabiyyi. Tako je jedna 'asabiyya uspjela da asimilira druge, te se sljedbenici kraljeva, feudalaca ili emira i poglavara stapaju u jednu i to njegovu 'asabiyyu, njegove pretke uzimaju kao svoje, a povlašten položaj u društvu zasnivaju na tome što su sljedbenici tako uglednog, moćnog i velikog gospodara. Prema tome, oni pripadaju novoj 'asabiyyi ili bolje rečeno sačinjavaju novu 'asabiyyu koja više nije zasnovana na krvnoj vezi. Oni su nova 'asabiyya ali njena trajnost nije kao one nomadske, niti je veza tako čvrsta kao nomadska. »Ako pripadnici jedne 'asabiyye uzmu za sljedbenike pripadnike drugih plemena da budu u njihovoj službi i stvore čvrstu vezu s njima, kao što smo rekli, šticićeni i sljedbenici učestvuju u 'asabiyyi njihovog zaštitnika i uzimaju kao da je ona njihova vlastita 'asabiyya.«²¹ Ovdje 'asabiyya dobija kvalitativno novo značenje. To je opet društvena veza, ali ne više tako snažna kao ona koja je utemeljena na osnovama krvnog srodstva. Međutim, ne treba gubiti iz vida da su ciljevi i motivi koji vežu sljedbenike za vladare vrlo snažni i čvrsti, da su vrlo često za njega spremni i život da žrtvuju. Za razliku od nomadske zajednice gdje su svi bili jednaki, sljedbenici su prema vladaru u izrazito podaničkom položaju. 'Asabiyya, dakle, još postoji. Ona je prisutna utoliko što osnovu veze čini ipak vladareva 'asabiyya koja se pretvara u dinastiju. Tako se 'asabiyya pojavljuje kao niz dinamičkih karakteristika koje sve skupa čine da zajednica u koju su ljudi stupili bude ipak kompaktna. Najupečatljiviji primjer je onaj koji Ibn Haldun ističe o Turcima. Mnogi Turci, naime, stekli su nobilitet upravo zbog toga što su bili u službi abbasidske dinastije i tako na izvjestan način pripadali abbasidskoj asabiyyi.

Čini se da Ibn Haldun ovdje pada u izvjesnu protivurječnost. Na nekoliko mjesta tvrdi da se prelaskom na sjedilački život gubi 'asabiyya. Međutim, u ovom dijelu teksta²² izričito govori o 'asabiyyi dinastije a dinastija se veže isključivo za sjedilački život. Rješenje ove protivurječnosti može se naći samo u slijedećem: u prvom slučaju on 'asabiyyu smatra vezom karakterističnom za nomade, dok je u drugom slučaju riječ o 'asabiyyi kao naglašeno čvrstoj vezi u kojoj je krvni princip zamijenjen drugim oblicima povezivanja.

²⁰ Isto, str. 236.

²¹ Muqaddima, str. 238.

²² Muqaddima, str. 239.

Karakteristično je da se pojam 'asabiyya često veže za izraz quwwa (snaga) a gotovo nikada se pojam quwwa ne predicira plemenu ili rodu. To nas navodi na zaključak da je riječ o izrazito i potpuno realizovanoj integraciji unutar grupe.

'Asabiyya je inherentna sila izrazito orijentirana kao superiornost. Superiornost se sve više diferencira i dovodi pojedinca na vrh. On je moćniji nego ostali članovi zajednice. Drugim riječima, superiornost jedne 'asabiyye vodi ka potčinjavanju ili prisajedinjavanju ostalih plemena što nužno dovodi do kraljevske vlasti.

U gradskom načinu života, hrabrost i prvobitna 'asabiyya iščezavaju. Pleme je ostalo, ali su veze koje su držale saplemenike na okupu oslabile. Čak i ako se pleme razbilo u gradskom načinu života, ostalo je jedno kolektivno sjećanje. Nomadska 'asabiyya je u sjedilačkom životu još prepoznatljiva u prvoj generaciji (prvih četrdeset godina). U drugoj generaciji nestaje prave plemenske 'asabiyye.

Kad se već jednom uspostavi kraljevska vlast, ona silom zakona i administracije obezbjeđuje jedinstvo: nomadska povezanost je suvišna, jer ona pretpostavlja participaciju saplemenika u vlasti i slavi, te tako predstavlja smetnju daljem razvoju države. Događa se da je takva vrsta jedinstva kod nekih naroda i zaboravljena (Arap i Španiji), »jer je prošlo mnogo vremena i zato što im po pravilu nije potrebna moć koja proizilazi iz tog jedinstva od kada je njihova država razorila i smanjila plemenske grupe.«²³ Ondje gdje važi teritorijalni princip, gdje se društvo već raslojilo, nekadašnja 'asabiyya živi samo u sjećanju.

U početku stvaranja države 'asabiyya je još neophodna, jer mora postojati nešto što će ljude objedinjavati s obzirom da u prvoj fazi kraljevska vlast ne može da ispolji svoju snagu u pravom smislu. U tom periodu, kaže Ibn Haldun, ljudi se teško potčinjavaju dinastiji, jer nisu navikli na takvu vrstu vlasti.

'Asabiyya ima tendenciju da se širi u obliku koncentričnih krugova: od manjih grupa i plemena koja se objedinjuju pa sve do naroda. Ibn Haldun smatra, pored ostalog da je u vrijeme al-Mu'tasima i njegovog sina al-Wasika sve Arape sjedinjavala jedna 'asabiyya.²⁴ Dakle 'asabiyya je glavna snaga koja ima odlučujući značaj pri nastanku naroda i nacija, te nije slučajno da je katkada prevode kao Volksgeist.

Zanimljivo je u kakvu vezu Ibn Haldun dovodi asabiyyu s religijom. Općevažice stanovište u Islamu bilo je da je religija neophodan preduslov stvaranja države. Ibn Haldun dovodi u sumnju ovu tvrdnju kada ističe da religija nema onaj značaj koji pripada 'asabiyyi pri stvaranju države. Čak, kaže on na jednom mjestu, Bog ni profete ne šalje onom narodu koji nema snažnu 'asabiyyu, pa se tako nijedan religiozni pokret ne može realizovati bez nje. Jer, svaka društvena stvar zahtijeva 'asabiyyu.²⁵ 'Asabiyya ima integrirajuću snagu u samoj sebi, ali je poslije povećava pomoću religije.²⁶ Treba imati u vidu da se odredbom 'asabiyye kao supstancijalnog jedinstva ne iscrpljuje sadržaj i značaj ovog pojma. Ibn Haldun nas upućuje na to da je riječ o

²³ Muqaddima, str. 272.

²⁴ Isto, str. 273.

²⁵ Muqaddima, str. 279.

²⁶ Isto, str. 293.

jednoj određenoj strukturi koja je za njega samo član u konkretnom nizu temeljnih društvenih oblika, tj. da je 'asabiyya zajednica ljudi čija je osnovna karakteristika bitno jedinstvo. Jer, ona se ne smatra samo dinamičkom karakteristikom određenih društvenih grupa, već je ona i društvena grupa koja je isključivo kolorirana specifičnim društvenim odnosom. Da je to tako pokazuje i dio teksta Muqaddime koji govori o 'asabiyyi kao kolektivitetu. Tu se upotrebljavaju izrazi »mnogo 'asabiyya«, odnosno veliki broj 'asabiyya²⁷ i to upravo u smislu grupa. Znači, riječ je o broju grupa vezanim čvrstim vezama pripadništva. Na to ukazuje i plural 'asabiyyat. Mada je na ovu činjenicu skrenuta pažnja još 1917. u doktorskoj disertaciji Taha Huseina, još se ova strana 'asabiyye zanemaruje.

Kada je ustvrdio da je cilj 'asabiyye kraljevstvo i kraljevska vlast, Ibn Haldun nije mislio da svaka 'asabiyya može to i da ostvari. Kraljevsku vlast ostvaruje najjača 'asabiyya, a slabije joj se nužno pokoravaju i ulaze u njen okvir.²⁸

Mada je pojam 'asabiyye postojao i u ranijim tekstovima, pa ga srećemo i u Qur'anu, ipak mu je u Muqaddimi dat potpuno novi smisao. Na njemu je Ibn Haldun pokušao da utemelji društvenost kao takvu, pa ako se taj pojam svede samo u okvire nomadskog načina povezivanja, dolazi ne samo do njegovog osiromašenja već i do zabluda. Da 'asabiyya nije samo karakteristika nomadskog načina života, već da je to fenomen koji postoji i u civilizovanom načinu života posebno ukazuje i poglavlje dvadeset četvrtog odsjeka koje nosi naslov »Egzistencija 'asabiyye u prestonicama i superiornost građana jednih nad drugim«. Odmah moramo upozoriti da, kada je riječ o gradu ili o prijestonici, riječ je ujedno o civilizaciji. Upravo nam se čini da je ovo poglavlje vrlo značajno za otkrivanje smisla 'asabiyye. »Jasno je da su čvrsti kontakti i veze inherentne ljudskoj prirodi, makar ljudi i ne imali zajedničko porijeklo ...« »... 'asabiyya je samo djelimično rezultat zajedničkog porijekla.«²⁹

Tako se u gradovima stvaraju interesne grupe ('asabiyyat) koje također vežu određeni interesi i osjećaj solidarnosti i pripadnosti. Među ovim grupama dolazi, smatra Ibn Haldun, do sukoba i saveza. Pojedinci nastoje da stvore grupe svojih sljedbenika i da nad njima ostvaruju superiornost. Iz takvih grupa izrastaju vođe s aspiracijama za dominacijom pa i željom za kraljevskom vlašću. Tu se nalazi i ključ za iznalaženje glavnih uzroka sukoba i konflikata u državi.

Kad se u Muqaddimi raspravlja o propadanju 'asabiyye i kada se to uzima kao determinanta slabljenja države, odnosno dinastije, onda se ima u vidu dezintegracija vladajuće 'asabiyye, koja se toliko razbila da nije više u stanju obezbijediti jedinstvo i koncentraciju moći. To otvara mogućnost nicanja novih 'asabiyya unutar države ili snaženju onih koji kucaju na granice oronulog kraljevstva.

Katkada se događa da čvrstu 'asabiyyu formiraju i pripadnici niže klase, te se pomoću takve snage uspijevaju domoći vlasti. Na taj način oni mogu

²⁷ Isto, str. 346.

²⁸ Muqaddima, str. 346.

²⁹ Isto, str. 672.

da uspostave kontrolu i moć nad višom klasom koja je izgubila svoju vlastitu grupnu osnovu.³⁰

Na kraju mogli bismo zaključiti da je 'asabiyya vrlo složena pojava, da je ona pokušaj Ibn Haldunovog odgovora na niz pitanja društvene i političke naravi, kao što su nastanak nacionalnih država, političkih grupacija i dr. Proučavajući nomade, smatrao je da je temelj njihove društvenosti u krvnoj vezi dok docnije proširuje taj pojam pa ga shvata kao vezu koja ima svoje različite oblike u različitim okolnostima. Prema tome, 'asabiyya nije samo politički supstrat beduinskog načina života³¹, već je supstrat društvenosti kao takve, te ju je stoga nužno posmatrati sociološki, socijalnopsihološki i politički.

'Asabiyya u pojedinim fazama razvoja društva ima različit karakter i funkciju. U nomadskoj fazi ona je organizirajući princip društva dok u civilizaciji taj princip postaje država. Međutim, i u državi ona, doduše u drugom obliku igra također vrlo značajnu ulogu, jer i država kao takva nastaje samo pomoću 'asabiyye.

Ibn Haldunova razmatranja o 'asabiyyi imaju višestruk značaj:

— Prvo, ove analize su u određenom smislu univerzalne, jer najbitnije karakteristike, koje je Ibn Haldun uočio o političkoj i društvenoj ulozi 'asabiyye, zajedničke su većini nomada gotovo u svim regijama svijeta.

— Drugo, živeći u obadva oblika društva, tj. među nomadima, a i u gradu on je uočio da 'asabiyya u jednoj situaciji ima izrazito društveni dok u drugoj ima naglašen politički karakter.

— 'Asabiyyom se tako ne objašnjavaju samo veze unutar plemenskih zajednica (kako se često pogrešno misli) već i procesi nastanka naroda, država i partija, a ujedno i transformacija rodovskih odnosa u društvene odnose posredovane državom.

HASAN SUSIĆ

THE SOCIAL AND POLITICAL SIGNIFICANCE OF 'ASABIYYA

SUMMARY

In this paper 'asabiyya has been taken as the central phenomenon of Ibn Haldun's science of society. Therefore, the researchers, commentators and also translators of Ibn Haldun's works were not able to avoid this phenomenon, because it was on interpretations of this category that the comprehension of the greatest work of Muqaddime depended. For this very reason it was necessary first to point to the advantages and shortcomings of those interpretations and translations in which 'asabiyya is most often considered psychologically and less sociologically

³⁰ Muqaddima, str. 674.

³¹ Bacieva, S. M., Istoriko-sociologičeskij traktat Ibn Halduna Mukaddima, Izdateljstvo »Nauk«, Moskva, 1965, str. 185. i 188.

and politically. Hence the ambition of this paper to show what the social and political significance of 'asabiyya is. The following conclusions may be drawn from our analysis:

'Asabiyya is a form of social link with a particularly evident solidarity and cohesion of the community. It is a form of community of substantial unity. Thus 'asabiyya appears as an exceptionally important integrational principle.

'Asabiyya is not only a political substratum of the nomadic way of life, but a substratum of community as such, and it is for this very reason that it should be considered, sociologically, socio-psychologically and politically.

'Asabiyya has a different significance, character and function in individual phases of societal development. In the nomadic community it is the organising principle while in civilisation this principle becomes the State. However, in the State too, although in a different form, it also plays an important role, as the State, according to Ibn Haldun is created only through the help of 'asabiyya.

Ibn Haldun's analyses of 'asabiyya are of a universal character, as the most important features which he noticed in regard to the political and social role of this phenomenon, are common to the majority of nomads virtually in all parts of the world.

Knowing these two forms of society very well (nomadic and civilised) he noticed that 'asabiyya in the one situation has an expressly social, while in the other an emphatically political, character and meaning.

It is not only links within tribal communities which may thus be explained through 'asabiyya (as is often incorrectly thought), but also the processes of the birth of a nation, state or party, and at the same time also the transformation of clan relationships within social relationships, in which the intermediary is the State.

Prevela Andrijana Hewitt